

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-וילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן

בלוג מס' 52: רעיונות להגמשת המערכת

כראש המחלקה אני נתקל מדי פעם בפעם – למעשה, לעתים תכופות מדי – בתגובה "שגרתית" של הממונים באוניברסיטה כשברצוני לעשות משהו הגיוני ונחוץ: "המחשב אינו מאפשר דבר כזה", או יותר גרוע – "המערכת אינה ערוכה לכך". במלים פשוטות, "לא עשינו את זה בעבר ולכן לא נעשה את זה גם בעתיד".

תופעה זו קיימת, כמובן, בכל מערכת גדולה ובמיוחד במערכות ציבוריות שאין להן את השוט של התחרות והצורך להסתגל כדי להמשיך ולהרוויח כסף. אולם, אם ישנו מוסד אחד שתשובה כזו אמורה להיות בלתי-רלוונטית הינו המוסד להשכלה גבוהה. שהרי מה חוקרים ומלמדים במוסד זה אם לא הצורך לחדש, לשנות, להיות יצירתי, לקדם, להסתגל, לחשוב "אחרת" וכו'? אך כנראה, שכל זה טוב ויפה מהבית החוצה ולא בתוך הבית עצמו.

כדי להוציא את המערכת מהחשיבה המקובעת, ברצוני להציג כאן כמה רעיונות אשר אמורים למשוך את המערכת לתוך המאה ה-21. בכל אחד, אתן גם הסבר.

1) מדוע רק פעם בשבוע? כמעט בכל קורס בארץ ישנו שיעור אחד בשבוע. מדוע? התשובה הפשוטה: מאחר שצריכים לקחת כעשרה קורסים במקביל כדי למלא את מכסת ה-64 ש"ש (או 128 ש"ס) לשלוש שנים, זה מה שיוצא. אולם, כאן רותמים את העגלה לפני הסוס, שהרי מה שחשוב באמת זה העניין הפדגוגי – ומבחינה זו ברור שסטודנטים לומדים טוב יותר אם ייפגשו את המרצה פעמיים-שלוש בשבוע, כדי להעמיק בנושא הנלמד. מהפכני? לא ולא! הרי זו השיטה בכל האוניברסיטאות בארה"ב – המדינה המובילה בעולם בהשכלה גבוהה. ויש בכך, כמובן, יתרון הן לסטודנטים והן למרצים, מאחר שאז שניהם מתרכזים בפחות קורסים בעת ובעונה אחת – דבר המאפשר למרצה לחייב הרבה יותר קריאה ומאידך גיסא נותן לסטודנטים הרבה יותר "מרווח" בין מבחן למבחן, כלומר יותר זמן להתכונן וללמוד כהלכה (ולא רק לשנן את החומר).

2) מדוע מרצה אחד בלבד לכל קורס? אחד מהדברים החשובים ביותר האמור לאפיין את ההשכלה הגבוהה הוא "שיח", או כפי שקראו לזה בתלמוד: "אלו ואלו דברי אלוהים חיים". הן במדעי הרוח, במשפטים ובמדעי החברה הסטודנטים אמורים לצאת אחרי לימודי התואר עם ראייה יותר מורכבת על העולם – כמעט שום דבר אינו שחור או לבן. אך גישת חשיבה כזאת קשה להעברה כשהסטודנט נתקל כל פעם במרצה אחד בקורס נתון. ברור, שאינני טוען שאין מרצים אשר מוכנים ואף מסוגלים להציג כמה פנים לנושא שלהם, אך הדבר קשה להם (מתודולוגית ופסיכולוגית). לכן, מדוע שלא יהיו שני מרצים לשיעור – אחד מציג "א" והשנייה "ת"? אין צורך שיופיעו תמיד ביחד (אם כי "עימות אינטלקטואלי" ביניהם מתבקש בשיטה זו לעתים), אבל הן חומר השיעור והן הביבליוגרפיה יציגו את הגישות והתפיסות השונות, דבר אשר יאפשר לסטודנטים להפנים ביתר שאת את הקוטביות ואת המורכבות של ההווה עליה לומדים. יש לכך גם יתרונות נוספים. אחד מהם: מרצה אחד יכול לנסוע לחו"ל מדי פעם (כנסים וכו') במהלך שנת הלימודים ללא פגיעה בהוראת הקורס. והתגמול? כמו "חצי קורס" לכל מרצה, כך שמבחינה תקציבית אין פגיעה במערכת הכלכלית של המוסד.

3) ראשי + משני ותו לא? כבר כתבתי בפוסט קודם (בלוג 7) על החיוניות של לימודים בינתחומיים במאה ה-21. בעידן העכשווי, אין אדם יכול להצליח במקצועו בלי "ידע נושק" בתחומים אחרים נלווים. לימודי ספרות חייבים בקורטוב של הבנה סוציולוגית, פוליטית וכו'; לימודי משפטים חייבים בקצת סוציולוגיה, פסיכולוגיה ומינהל; לימודי ביולוגיה אינם שלמים

ללא פילוסופיה ואתיקה. וכן הלאה. נשאלת השאלה: נכון, ובגלל זה יש מקצוע ראשי ומשני! תשובתי: ראשית, הסטודנטים בוחרים את שני המקצועות לפני שמתחילים את לימודיהם ללא ייעוץ מקצועי כלשהו! הבחירה מתבצעת כי "מעניינים אותי מקצועות X ו-Y" ולא בגלל שיש איזשהו קשר אינהרנטי ביניהם. אך הנקודה שלי מרחיקה לכת הרבה מעבר לכך: מדוע צריכים מקצוע "ראשי" ו"משני" בכלל? מדוע לא לאפשר לכל סטודנט – תוך כדי התייעצות עם מביני דבר (אנשי אקדמיה) לבנות את מערכת הקורסים שלו על פי העניין המקצועי? כלומר, על הסטודנטית להגדיר מה מטרתה המקצועית או בכלל ואז תופרים לה בגד לימודי מתאים, שעומד בסטנדרט אקדמי. הרי במאה ה-21 יש דבר שנקרא "המוניטיות" ברוב תחומי החיים: שירות שניתן להמון על פי מידותיו של כל אחד בציבור הרחב (תחשבו על עיתונות מקוונת על פי בחירת הנושאים של כל קורא; תחשבו על רכישת מחשב נייד כשכל לקוח בוחר את המרכיבים על פי צרכיו; וכן הלאה). כך, כדוגמה אחת מיני אלפים, סטודנטית המעוניינת בקריירה במשרד החוץ, תוכל ללמוד קורסים בשפה זרה, כמה קורסים נוספים ביחסים בינלאומיים, עוד כמה קורסים על הפוליטיקה והכלכלה של אזור עולם מסוים (בניח, המזרח הרחוק), ובנוסף קורסים על ההיסטוריה והתרבות של אותו אזור, קורס אחד או שניים בפסיכולוגיה, ועוד כמה קורסים בתקשורת בין-אישית וקבוצתית. ישאלו המרובעים במערכת: "ומה יכתב על התעודה?" תשובתי: בדיוק מה נלמד ולשם מה – לימודים בינתחומיים בשפה, פוליטיקה, כלכלה, תרבות, פסיכולוגיה, תקשורת בין-אישית – לשם התמחות במזרח הרחוק". ואני שואל אתכם: זה לא עדיף על תעודה לקונית אשר כתוב בה: "מדעי המדינה וסוציולוגיה"?

אני מזמין את קוראי בלוג זה לשלוח אלי עוד כמה "שאלות מדוע" ביחס להשכלה גבוהה. בטוחני שרק גירדתי כאן את קצה הקרחון...

wilzis@mail.biu.ac.il